

UOT: 82.(091). 82-3.512.162

Türkan MƏCİDOVA

AMEA Nizami Gəncəvi adına

Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyi

nuran545@mail.ru

HÜSEYN CAVID YARADICILIĞINDA OSMANLI ELEMENTLƏRİ VƏ QƏLİZ ƏRƏB-FARS TƏRKİBLƏRİNDƏN DAHA TƏMİZ AZƏRBAYCANCA YA KEÇİD

Açar sözlər: dil məsələsi, üslub xüsusiyyətləri, qəliz ifadələr, vəzn müxtəlifliyi

Keywords: language issue, stylistic features, complex expressions, weight diversity

Ключевые слова: языковая проблема, стилистические особенности, сложные выражения, весовое разнообразие

Hər bir xalqın ədəbiyyat tarixində olduğu kimi, bizim də ədəbi tariximizdə öz yaradıcılıqları ilə nəsillər boyu qəlbləri rıqqətə gətirən, qələmi ilə həqiqətləri üzə çıxarmağı bacaran söz ustaları olmuşdur. H.Cavidin bu sənətkarlar içərisində öz dəsti-xətti vardır. Özü həqiqət əsiri, gözəllik vurğunu olan mütəfəkkir şairimiz faciəli ömründə ancaq bir məqsədə xidmət edirdi: xalqını azad görmək, onun milli-mənəvi dəyərlərinə sahib çıxmaq, öz sələflərinə dəyərli yaradıcılıq mirası qoymaq. XX əsr Azərbaycan, eləcə də dünya romantizminin layiqli nümayəndəsi H.Cavidin ədəbi irsi öz mənəvi dəyərləri ilə insanları haqqa, ədalətə, insaniyyətə səsləyən bir xəzinədir.

Hüseyn Cavid Rəsizadə 1882-ci ildə Naxçıvanın Kəngərli rayonunda dünyaya gəlmişdir. İlk təhsilini mollaxanada almış, burada ərəb və fars dillərini öyrənmişdir. Qismət elə gətirir ki, Cavid M.T.Sidqinin yeni üsullu "Məktəbi-tərbiyə"sində orta təhsil alır. Daha sonralar təhsilini Təbrizin "Talibiyyə" mədrəsəsində davam etdirir və 1906-cı ildə İstanbul Universitetinin Ədəbiyyat şöbəsinə daxil olur. 1909-cu ildə təhsilini başa vurub bir müddət Naxçıvan, Gəncə, Tiflis və 1915-ci ildən Bakıda müəllim kimi fəaliyyət göstərir.

Şair yaradıcılığa lirik şeirlə başlamış, ədəbiyyatımızda mənzum faciənin və dramın ilk yazarı olmuşdur. İlk şeir kitabı "Keçmiş günlər" (1913), ilk mənzum faciəsi "Şeyx Sənan" (1914), ilk dramı isə "Ana" pyesidir. Onun ilk şeiri isə "Füyuzat" jurnalında dərc olunmuşdur [5, s.87].

H.Cavid yaradıcılığının ilkin mərhələsi, bir çox şairlərdə olduğu kimi, həm ərüz vəznində, həm də xalq şeiri ruhunda şeirlərlə müşayiət olunur, bu mərhələ Çar Rusiyasının ölkəmizdə ağalıq etdiyi illərə təsadüf edir.

Şairin cəmi dörd qəzəli günümüzə gəlib çatıb ki, onlardan ikisi Azərbaycan türkcəsində, ikisi isə farscadır. Onun ilk şeirləri öz didaktikliyi, keçmişə olan özləm duyğuları ilə zəngindir. "Hübuti-Adəm", "Yadi-mazi", "Keçmiş günlər" bu səpkidə olan şeirlərdəndir.

Bəhs edilən dövr yaradıcılığı haqqında Y.Qarayev deyir: "H.Cavid poeziyasının bu dövrü üçün solğun, xəstə bənizli gözəllərdən, onların tezliklə heçliyə qovuşacağından danışmaq o dövr romantizminin ayrılmaz əlamətlərindən biri kimi nəzərə çarpmaqdadır. Ancaq maraqlıdır ki, ümumbəşəri problemlərdə bədbinlik göstərən şair feminizm məsələlərində sanki bu bədbinlikdən silkinib çıxır,

bəşəriyyətin xilas yolunu qadına məhəbbətdə, qadın gözəlliyində, qadın sevgisində görür. Bu baxımdan "Bənim Tanrım" şeiri proqram səciyyəsi daşıyır:

Hər qulun cihanda bir pənahı var,
Hər əhli-halın bir qibləgahı var.
Hər kəsin bir eşqi, bir ilahı var,
Bənim Tanrım gözəllikdir, sevgidir" [3, s.8].

Bu mərhələdə H.Cavid artıq "Şeyx Sənan" kimi mükəmməl bir əsər yaradacaq şair səviyyəsinə yüksəlmişdi. Onun 1916-1926-cı illəri əhatə edən yaradıcılığının ikinci mərhələsi isə məşhur "İblis" əsərinin yaranması ilə əlamətdardır.

XIX əsrin sonlarında Osmanlı imperiyasında və Çar Rusiyasında türkçülük ideyaları yayılmağa başlamışdı. Krimda İ.Qasıralı "Dildə, fikirdə, əməldə birlik" şüarı ilə "Tərcüman" qəzetində çıxış etməyə başlayır, bununla da türkçülüynün təbliğinin əsası qoyulur. "Füyuzat"da bu işin davamçısı Ə.Hüseynzadə olur. Türkiyədə təhsil alarkən H.Cavid bu mütəfəkkirlərin ideyaları ilə tanış olur və getdikcə türkçülük fikirlərini öz idealına çevirəcək dərəcədə mənimsəyir.

Bu ideologiyanın əsas ünsürlərindən biri, dediyimiz kimi, dildə birlik anlayışıdır. Bu dövrdə Türkiyədə və ölkəmizdə romantiklərin əsas qayəsi ədəbi dil birliyi yaratmaq olmuşdur. Əgər dil birliyi olardisa, bunun müqabilində fikirdə, əməldə də birlik əldə oluna bilərdi. Şairlər məhz buna görə şeirlərini heca vəznə ilə yazmağa başlayırdılar.

H.Cavid xüsusən N.Kamal, Əbdülhəqq Hamid, M.Ə.Yurdaqul və başqa yazarların əsərlərini oxuyurdu, nəticədə isə şair öz ölkəsində müasir şeirin inkişafına təkan vermişdir. "Hər şeydən əvvəl qoca Şərqin qədim mədəniyyəti, Azərbaycanın klassik poeziyası və klassik şairləri. Fəlsəfi təfəkkürlə onun yüksək poetik ifadəsi, şübhəsiz ki, bu təsir mənbələrindən biridir.

Qərb dramaturgiyası, onun Şekspir, Şiller, Höte kimi simaları, teatrın böyük məramını nəhəng miqyasda təbliğ eləyən nümayəndələri.

Və əlbəttə, Türkiyənin mütərəqqi yazıçıları, adları Cavidin dilindən düşməyən Tofiq Fikrət, Rza Tofiq, Namiq Kamal kimi şairləri, Əbdülhəqq Hamid dramaturgiyası... Bu şairlərin üsyankar poeziyası, inqilabi fikirləri, zülmə, əsarətə insan məhkumiyyətinə qarşı odlu etirazı Cavidə daima ehtizaza, cuşa gətirir, qanadlandırırdı" [5, s.367].

Ə.Amanoğlu məqalələrinin birində yazır ki, türk romantik şeirində milli vəznə yazmaq ideyasının ən tanınmış təbliğatçısı M.Ə.Yurdaqul olmuşdur, Cavid də onun izi ilə gedirdi. "Cavidin turançılığı da onun dilində öz ifadəsini daha çox tapmışdır. Türkçülük düşüncəsinə görə, orta q yazı dili İstanbul şivəsi olmalı idi. Cavid əfəndi də bütün yaradıcılığı boyu dil birliyinin bu mühüm şərtinə əməl etmişdir. Məsələ bundadır ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə dövlətin dili də türk dili adlanmış və bu dövlət rəsmi yazışmalarda Cavid kimi orta q dildən istifadə etmişdir. Azərbaycan ədəbiyyatının C.Cabbarlı, S.Vurğun, M.Müşfiq, S.Rüstəm, R.Rza, M.Rahim kimi gənc qələm sahibləri də XX əsrin otuzuncu illərinin əvvəllərinə qədər bu türkçə ilə yazmışlar. Məlumdur ki, türk dili məfhumu da 1937-ci ildə repressiyaya uğramışdır" [6, s.59].

Qeyd edək ki, H.Cavid digər qələm yoldaşlarından fərqli olaraq, bu missiyanı daha çox önəmsəmişdir. Onun öz əlyazmalarının sonuna "İmlasına toxunmamalı" yazması da bununla bağlı idi. Şair uzunmüddətli müdaxilələrə baxmayaraq, İstanbul

ağzı ilə Azərbaycan türkcəsi arasında körpü yarada bilmişdi. Onun dili XX əsr Azərbaycan ədəbi dilində təkrarı olmayan bir dil nümunəsidir. M.Cəfərin təbirincə desək, Cavidin üslub xüsusiyyətlərini düzgün müəyyənləşdirmək üçün hər şeydən əvvəl nəzərdə tutmaq lazımdır ki, onun, habelə M.Hadi, A.Səhhət, A.Şaiq kimi başqa romantik şairlərin yaradıcılığa başladığı dövr bədii forma, xüsusən bədii dil, üslub sahəsində yeni axtarışlar dövrü idi. Bu axtarışlar yolunda çox ciddi çətinliklər meydana çıxırdı. Bu çətinliklərə Cavid də rast gəlmişdi [5, s.123]. H.Cavid dövr qarşısında həm yeni, işlənməmiş mövzulu dram əsərləri yaratmaq, həm də romantik şeiri yeni-yeni üslub formaları ilə zənginləşdirmək məsuliyyəti daşıyırdı. Bütün bu yeniliklər isə, şübhəsiz ki, birdən-birə yarana bilməzdi.

Azərbaycan poeziyasında H.Cavid yeni dil və üslub yaradan bir sənətkardır. Yaradıcılığında "Azər" poemasından başlayaraq öz şeirində klassik şeir dili ilə üslubunu şifahi xalq şeiri və üslubu ilə birləşdirməyə doğru yol almışdır. Bu iki qolun birinin digərinə təsiri əslində şairin ümumən qələminin təkmilləşməsinə gətirib çıxarmışdır.

H.Cavidin günümüze gəlib çatan bir neçə qəzəlinə və əruz vəznli nümunələrə baxsaq görürük ki, o, bunları yazarkən sadəliyə can atmış, qəliz söz və ifadələrdən az istifadə etməyə çalışmışdır. O, hətta o dövrdə belə milli dil üslubunda qoşmalar yazmışdır:

Ayrılıq nə yaman dərd imiş, aman!
Sənsiz halım gündən-günə pərişan,
Vüslət dəmlərini anar da hər an,
İzlər yollarını yorğun gözlərim [3, s.131].

Zülfünü qoynunda bəsləmiş gecə,
Süzgün gözlərin, gül yüzün pək incə
Gönül məst olur sən gülümsədikcə,
Ey nazlı dağların maralı qaçqın [3, s.138].

Bir çox digər şairlər kimi, H.Cavid də klassik ərəb-fars tərkiblərindən arınmış nümunələr yaratmaq istəyirdi. Belə ki, həm klassik şeir unudulmasın, həm də yazılanları sadə xalq da anlaya bilsin. Bu mənada görülən işlər novatorluq mahiyyəti daşıyırdı. "Bu üslubların hər ikisindən faydalanmalı, onların ən yaxşı nümunələrini davam etdirməli və nəhayət, onları yaradıcı surətdə birləşdirməli – əsas yol bu idi" [5, s.128].

M.Məmmədov xatirələrində yazır ki, Cavid "Faust" faciəsini dünya ədəbiyyatının nəhəng əsərlərindən, ən qiymətli incilərindən biri hesab edir, onun Azərbaycan dilinə tərcümə olunmadığına heyifsilənirdi. Bu əsərin yalnız kiçik bir parçası – "İthaf" adlanan hissəsi bir vaxt Ə.Hüseynzadə, axır vaxtlar isə M.Rəfili tərəfindən tərcümə edilmişdi. Cavid bir dəfə hər iki tərcümənin ilk misralarını özü səsləndirdi:

"Ənzari-şəbəbimdə pədidar olan ey zil!
Ey zil, tuluat olursan yenə peyda".

İkinci variant:

"Gəncliyimdə gördüyüm ey dumanlı kölgələr!
Yenə peyda oldunuz bu tutqun nəzərimdə..."

O, hər iki variantı pafosla ucadan oxudu və dedi: "Birincisi şeirin musiqisinə, misra vəzninə görə yaxşıdır. Amma qəlizdir. Dili çətindir (Bu illər Cavidin özü artıq öz əsərlərinin dilini sadələşdirməyə güclü meyil göstərirdi). İkincisi isə sadə və aydın dildə tərcümə olunub, amma təfəkkür tərzini Geteyə və "Faust"a o qədər də müvafiq deyil, – dedi [5, s.364].

İlk qələm təcrübələrində H.Cavid özü-özlüyündə belə qəbul edirdi ki, hər iki üslub ayrılıqda varlığını sürdürməlidir. Buna görə də o, ciddi siyasi, ictimai-fəlsəfi şeirlərini ərəb-fars tərkibləri çoxluqda olan klassik üslubda, mahnı və şərqlərini isə xalq şeiri səpkisində yazırdı. Lakin Türkiyədə təhsilini başa vurub qayıtdıqdan sonra artıq klassik üslubun qələmini necə ağırlaşdırdığının fərqi var. Məhz bundan sonra əvvəl haqqında danışdığımız, özünəxaslığı ilə seçilən "Cavid üslubu" formalaşmağa başlamışdı.

Oyan, ey piri-xoşdil! Qalq, ayıl xabi-rahətdən!
Qiyamətdir, qiyamət!.. Qalq, oyan, zəvq al bu fürsətdən.
Mələklər göydən enmiş, feyz alırlar xaki-pakindən,
Seçilməz şimdi əsla məqbərin gülzari-cənnətdən [3, s.58].

Pəmbə, şəffaf, ipəkli bir çarşaf,
Lərzişi-səfvətilə hər saət,
Ruhi-məcruha eyliyor ithaf,
Nazənin bir firiştə, bir afət,
Bu təsəttür nasıl da cazibədar!
Bunda pək incə bir lətafət var [3, s.64].

Misallardakı "xabi-rahət", "xaki-pak", "gülzari-cənnət", "pəmbə", "pək", "təsəttür" kimi osmanlı və ərəb-fars elementlərinə şairin bir çox şeirlərində, o cümlədən "Maral" pyesində və başqa əsərlərində də rast gəlirik. Lakin bu təsirin hiss olunacaq dərəcədə az olduğu nümunələr də az deyil:

Bahar, bahar gəlmiş, yenə ilk bahar,
Güllər, çiçəklər gülər, quşlar oynar.
Göyün altın saçlı qızı nur saçar,
İnsanların tutqun könlünü açar... [3, s.48]

Şairin şeir nümunələrinə qarşılıqlı nəzər salanda onun istər osmanlı elementləri ilə, istər ərəb və fars sözləri ilə zəngin, istərsə də sadə xalq dilində necə gözəl nümunələr yaratmaq qabiliyyəti olduğunu görürük. Üslub və ya dil onun üçün problem deyildi sanki. Hər necə yazır-yazsın, şeirlərinin ruhu yenə canlı qalır:

İstərim anlıyormusun? Məsələ:
Şimdi yerdən səmaya doğru dərin,
Pək dərin bir fəza təsəvvür edin,
Yüksəlib bir bəyaz qanadlı hüma [3, s.41].

Və ya:

Bəzmi-vüsalə həsrəti-ümmidvar idim,
Saldı bəlayi-firqətə məstanə gönlümü.

Gülçini binəva idim, oldum müridi-şeyx,
Yandırmışam mən atəşi-hicranə gönlümü [3, s.112].

Bu parçalarda İstanbul ağzı və klassik qəzəl ünsürləri nə qədər hakimdirsə, şairin başqa bir şeirində xalq aşığının oxuduğu sadə şeir tamı hiss olunur:

Hər gülşənə vardım, çiçəklər güldü,
Sevda bülüllər səlama gəldi.
Hər bəzmə uğradım, meylər töküldü,
Qədəhlər öpüşüb xurama gəldi... [3, s.227]

Nəinki lirik parçalarda, eləcə də mənzum faciə "Şeyx Sənan"-da da bu sadəlik və incəlik dolu misralara rast gəlmək mümkündür:

Yüce dağlar aşdım, ormanlar keçdim,
Gözəllər içində bir gözəl seçdim,
Bən o gündən Yaradana and içdim,
Dünya gözəl olsa, dönməm yarımından,
Bənim yarım al yanaqlı mələkdir,
Təzə açılmış sevimli bir çiçəkdir [4, s.142].

Bunların əksinə, H.Cavidin "Qəmə" adlı şeirinin altı bəndinin hər birində ən az bir tərkib var, "atəşi-hümma", "teyfi-əməl", "iğbirari-siyəhrəng", "müstəğraqi-xəyal", "misrəi-bərcəstə", "şeyri-münəvvər", "nuri-lətif" və s. [3, s.105]. Bütün nümunələr kimi, bu da Cavid qələmindən çıxıb və onun mədəni dünyasını ehtiva edir.

Görkəmli şairin ədəbi fəaliyyətinin ən yüksək mərhələsində yaranan "Azər" poeması onun ən kamil əsərlərindən hesab edilir. Şair poemanı 1926-cı ildə yazmağa başlamış, 1928-ci ildə bitirmişdir. Poema H.Cavidin Qərbə və Şərqə, eyni zamanda Şərq–Qərb müstəvisində Azərbaycana baxışlarını geniş şəkildə təcəssüm etdirir. Əsərdə şairin qəhrəmanını ayrı-ayrı ölkələrə səyahət etdirməsi onu həmin ölkələrlə öz vətəninin, dünya mədəniyyəti ilə Azərbaycan mədəniyyətinin qovuşmasından yaranan istəyin nəticəsi idi.

Digər əsərlərindən fərqli olaraq, müəllif bu poemada real həyatdan alınmış obrazı əsas qəhrəman seçmişdir. Azər həm yaşadığı mühitə, həm də Şərq və Qərbə aid etdiyi mülahizələrə görə şairin özünü xatırladır, Azərin də əsas arzusu mənsub olduğu milləti və ölkəni mədəni millətlər səviyyəsində görməkdir.

Poemada şair özü heca vəznli şeirləri "H", əruz vəznliyə isə "Ə" başlığı ilə göstərmişdir.

Bən mülayim bir dənizim,
Atəşlidir dalgalarım.
Sülhə qoşan bir acizim,
Əskik olmaz qovğalarım.

Bir ovçuyum, eşq umarım
Hər ahunun gözlərindən.
Dərd əhliyəm, rənz anlarım
Hər şairin sözlərindən [3, s.149].

Qəribə burasıdır ki, şairin hər iki üslubda yazdığı şeirlərdə heç bir yanıqlıq, səhv yoxdur. Hər iki üslubdakı eyni şairdir. İki şeiri yanaşı qoysaq, müəllif göstərməsək, buna inanmaq çətin olar. Belə nəticəyə gələ bilərik ki, H.Cavid ikiqələmli bir şair idi. Hər iki üslubda da qəlbləri fəth edə bilirdi. H.Cavid üçün bu cür yazmaq heç də çətin olmamışdır. Necə ki, M.Məmmədov xatirələrində keçmiş müəllimi haqqında yazırdı: "Onu adiləşdirən, sadələşdirən bir də onun danışq tərzi, ləfzi, ifadəsi idi. Əsərlərindəki yüksək poeziyaya, nadir lirika və incə şeiriyata, axıcı misralara, gözəl və gözlənilməz qafiyələrə, mürəkkəb, bəzən də qəliz ifadələrə alışanlar elə bil həyatda, məişətdə onun mürəkkəb bir dillə, yaxud şeirlə, nəzmlə danışacağını gözləyirdilər. Amma o, ən sadə, ən adi bir tərzdə, hamının danışdığı və başa düşdüyü bir dildə, tamam müasir leksikonda danışır, şirin-şirin söhbətlər eləyirdi" [5, s.360].

İnsanların onun danışığı, nitqi haqqında belə düşünməyə haqqı var idi. H.Cavidin qəliz ifadələrlə bol olan şeirlərini oxuyan hər kəs, təbii ki, bu hissə qapıla bilirdi. Ancaq ardınca "Azər"dən bu parçanı oxusa idi, düşüncələrinin əsassız olduğunu anlayardı:

Qız yaralı qəlbə qarşı
Mərhəmətsiz davranırdı.
Dinlədiyi yalvarışı
Çocuqca bir hal sanırdı.
Hətta bir az gülümsədi,
Sonra pəmbə rəngi soldu.
Qəlbində bir şey titrədi,
Gözlərinə matəm qondu [3, s.169].

Qeyd edək ki, "Azər" poemasındakı vəzn müxtəlifliyi qaşılıqlı verilsə də, vəznlərin dilindəki sadəlik eyni dərəcədədir. Şair burada sadə əruzun ən mükəmməl nümunələrini yarada bilmişdir. Şübhəsiz ki, bu da onun dilini sadələşdirmə cəhdlərindən əldə olunan nəticə idi. Əsərin "Söylənilən türkü" hissəsindən sadə əruza bu nümunəni verə bilərik:

Onu Azər süzüyorkən tanıdı,
Bir zaman hökmü-rəvan sultan idi.
Xeyli zəngindi şu miskin cahil,
Əski milyonçu ikən, indi səfil...
Öncə bənzərdi o, bir torba ətə,
Şimdi bənzər diri bir iskeletə [3, s.185].

Sonda demək lazımdır ki, ümumən H.Cavid yaradıcılığında həm mövzu, həm də dil-üslub xüsusiyyətləri baxımından bir-biri ilə toqquşan tərəflər var. Şair bir tərəfdən Qərb və Şərq mədəniyyəti arasında körpü qurmağa can atır, digər tərəfdən də rus ədəbiyyatından uzaq qalmamağa çalışırdı. Eyni zamanda, Türk-İslam dünyasının mənəvi dəyərlərindən qopmadığı üçün sosialist realizminə tənqidi münasibət bəsləyirdi. Bu da onun ərsəyə gətirdiyi əsərlərdə fərqlilik yaradırdı, istər dil, istər ideya baxımından. Lakin bütün bu əsərləri birləşdirən vahid dəyər H.Cavidin hissi, nəfəsi idi. Misal var, deyirlər, beş barmağın beşi də bir deyil, hansını kəssən, ağrıdacaq, bu mənada dahi şairin qələmindən çıxan heç bir cümləni onun yaradıcılığından təcrid etmək olmaz. H.Cavid məhz buna görə H.Cavid idi,

klassikada sadəlik yaradan, bütün əsərlərinə öz həyat amalının izlərini həkk etməyi bacarmış dahi bir sənətkar.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT:

1. Əhmədov B. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. I c. Bakı: "Elm və təhsil", 2011, 480 s.
2. Əhmədov B. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. II kitab, Bakı, 2010, 436 s.
3. Cavid H. Əsərləri. Beş cildə. I cild. Bakı: "Lider nəşriyyat", 2005, 256 s.
4. Cavid H. Əsərləri. Beş cildə. II cild. Bakı: "Lider nəşriyyat", 2005, 352 s.
5. Cavid xatırlarkən... Bakı: "Gənclik", 1982, 392 s.
6. H.Cavid: taleyi və sənəti (Məqalələr). Bakı: "Nurlan", 2007, 144 s.
7. Müasir Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2007, 504s.
8. Seyidov Y. Sözü şöhrəti. Bakı: "Yazıçı", 1981, 268 s.

Turkan MAJIDLI

Ottoman elements in H.Javid's works and transition from complex Arabic-Persian compositions to pure Azerbaijani *S u m m a r y*

H. Javid is a poet distinguished by his unique style. Like other genius poets, he always managed to conquer hearts with his works. The poet was not only a illustrator of beauties, but also a person who paid attention to social issues. He was always concerned about the people's problems and difficulties, and tried to shed light on them in his literary works and scientific activities.

H. Javid's creativity, first of all, is distinguished by its variety of themes. In order not to encounter political obstacles, the poet-playwright, in fact, tried to describe the events that took place in his own country in another geographical position. As a result, he created valuable works of art, and made invaluable contributions to our drama, mainly with his theatrical works.

Along with the theme, H. Javid's original language style is kept in his pen. This was the result of the poet's education in Turkey and the ideology he later developed through personal reading. It should be noted that in the first years of the poet's career, there was a contradictory situation in the country in terms of language and style. In such a situation, H. Javid's unique style and constant adherence to his style was due to his high mastery. In the more perfect periods of his career, he also manages to move away from the complex Arab-Persian compositions and unnecessary Ottoman elements. If the poet, who always worked on himself and looked for innovations, had lived, perhaps the result of this process would have been different. Who knows, the poet could have created several more works of art in pure Azerbaijani.

In general, the H. Javid's spirit and breath always remained the same in the examples he wrote both in the early years of his creativity and in the following periods, although he tried to make a difference in his style, he never retreated from the practice of art we mentioned earlier. The reason why we accept and love him as he was today was the poet's high goal.

Османские элементы в творчестве Г.Джавида и переход от сложных арабо-персидских композиций к чисто азербайджанскому языку

Р е з ю м е

Х. Джавид – поэт, отличающийся неповторимым стилем. Как и другим гениальным поэтам, ему всегда удавалось покорять сердца своим творчеством. Поэт был не только певцом красоты, но и человеком, уделявшим внимание социальным вопросам. Его всегда волновали беды и трудности народа, и он старался пролить на них свет в своих литературных произведениях и научной деятельности.

Творчество Х. Джавида, прежде всего, отличается многообразием тем. Чтобы не сталкиваться с политическими препятствиями, поэт-драматург, по сути, перенес события, происходящие в своей стране, в другое географическое положение, пытаясь отвлечь внимание. В результате он создал ценные произведения искусства и внес неоценимый вклад в нашу драму, в основном сценическими постановками.

Наряду с темой проявляется оригинальный языковой стиль Х. Джавида. Это было результатом образования поэта в Турции и идеологии, которую он позже разработал посредством личного чтения. Следует отметить, что в первые годы творчества поэта в стране сложилась противоречивая ситуация в плане языка и стиля. В такой ситуации неповторимый стиль Х. Джавида и неизменное следование своему стилю были обусловлены его высоким мастерством. В более совершенные периоды своей карьеры ему также удастся отойти от сложных арабо-персидских композиций и ненужных османских элементов. Если бы жил поэт, всегда работающий над собой и ищущий новшества, возможно, результат этого процесса был бы иным. Кто знает, поэт мог бы создать еще несколько произведений искусства на чистом азербайджанском языке.

В целом дух и дыхание Х. Джавида всегда оставались одинаковыми в примерах, которые он писал как в первые годы своего творчества, так и в последующие периоды, хотя он и старался изменить свой стиль, но никогда не отступал от цели искусства, о которой мы упоминали ранее. Причина, по которой мы сегодня принимаем и любим его таким, какой он был, заключается в этой высокой цели поэта.